

УДК 378.147

О.О. КАЛЕНИК,
*кандидат фізико-математичних наук,
заступник завідувача підготовчого відділення
для навчання іноземних громадян, старший викладач
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Т.Л. ЦАРЕГРАДСЬКА,
*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри загальної фізики фізичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Т.В. ТАРАСОВА,
старший викладач Київського університету менеджменту освіти

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ НА ПІДГОТОВЧИХ ВІДДІЛЕННЯХ ВНЗ УКРАЇНИ

Розглянуто методичні аспекти реалізації комунікативно-когнітивного підходу до процесу навчання студентів-іноземців при вивченні мов та загальноосвітніх дисциплін на підготовчих відділеннях ВНЗ України. Визначено особливості впровадження в навчальний процес моделі поетапного комунікативно-когнітивного навчання студентів-іноземців. Запропоновано актуальні методичні підходи для оптимізації комунікативних компетенцій студентів-іноземців у різних видах мовленнєвої діяльності у сфері їх професійного спілкування (природничі дисципліни). Показано, що застосування в навчальному процесі типових навчальних текстів підвищує ефективність формування мовних компетенцій в навчально-професійній сфері.

Ключові слова: студенти-іноземці підготовчих відділень, комунікативно-когнітивний принцип навчання, мовленнєва діяльність студентів, типовий навчальний текст, науковий стиль мови.

Постановка проблеми. Впровадження сучасних методичних підходів до формування комунікативних компетенцій студентів-іноземців у різних сферах їх мовленнєвої діяльності відкриває нові можливості оптимізації процесу навчання та підвищення рівня засвоєння мов та природничих дисциплін. Для цього необхідно представити цілісну та поетапну систему навчання на основі практичної реалізації принципу активної комунікації, визначення поетапних завдань та практичних шляхів їх втілення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз сучасного етапу педагогічних досліджень з методики формування іншомовної комунікативної компетенції показує, що ця проблема потребує комплексних досліджень з урахуванням особливостей системи навчання на підготовчих відділеннях. Питання реалізації когнітивного аспекту і всі складові процесу вивчення іноземних мов на сучасному етапі розвитку методики викладання мов студентам-іноземцям розглянуто у працях О.Д. Мітрофанової, О.І. Мотіної, Ю.Е. Прохорова, Н.І. Ушакової. Аналіз праць [1; 2] показує, що вони відображають загальну тенденцію розвитку методики формування когнітивно-професійного аспекту при викладанні мов та природничих дисциплін. На сьогодні ще не вирішено питання відбору, організації та презентації

мовного і мовленнєвого матеріалу з комунікативним змістом, не розроблено термінологічних основ створення професійно орієнтованих навчальних посібників, не визначено ситуативно-тематичного лексичного мінімуму, поетапних когнітивних завдань і мовних засобів їх вираження при вивченні природничих дисциплін. Як і раніше, залишається актуальним семантико-функціональний опис наукової лексики, створення нових типів словників, професійно орієнтованих посібників з природничих дисциплін та наукового стилю мови.

Формулювання мети. Мета статті полягає в обґрунтуванні і розкритті поетапного функціонально-комунікативного підходу до навчання студентів-іноземців мов у сфері професійного спілкування, визначення методичних шляхів оптимізації програмного матеріалу з природничих дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Впровадження в навчальний процес на підготовчих відділеннях комунікативно орієнтованого навчання мов та природничих дисциплін передбачає системність та систематичність, функціональність та ситуативність, мовленнєву спрямованість навчання [3]. При цьому основними принциповими положеннями є:

- вивчення природничих дисциплін передбачає оволодіння конкретними знаннями не тільки в предметно-змістовому, але і в мовному аспекті, що передбачає комунікативно-пізнавальну діяльність для вирішення вербальних і невербальних завдань в кожній конкретній ситуації;

- формування моделі мовленнєвої поведінки студента на основі визначення ситуативно-тематичного мінімуму інформації (теми, підтеми, ситуації), поетапних комунікативних завдань і мовних способів їх вираження.

З огляду на специфіку контингенту студентів-іноземців особливого значення набувають такі питання:

- оптимізація процесу навчання мов, природничих дисциплін, наукового стилю мови;

- відбір, мінімізація і презентація цілей і завдань навчання з урахуванням початкового етапу та подальших етапів на підготовчому відділенні;

- вирішення питань специфічного відбору і організації навчального матеріалу на основі ситуацій і проблем спілкування в навчально-професійній сфері;

- реалізація когнітивного аспекту навчання на основі управління пізнавальною діяльністю студентів в предметно-змістовому та мовному аспектах;

- формування предметних, комунікативно-професійних і операційних мовних компетенцій в різних видах мовленнєвої діяльності.

Комунікативність, насамперед виражається у функціональності навчання, основним проявом якої є специфічний відбір та організація навчального матеріалу на основі проблем і ситуацій спілкування. При професійно-комунікативній спрямованості навчання основною одиницею організації мовної діяльності виступає типовий навчальний текст, який має чітку структуру, професійну спрямованість.

Типовий навчальний текст – це узагальнена мовленнєва схема, яка відображає основні компоненти наукових знань з певної дисципліни, відповідає типовій ситуації і має структурно-композиційні та мовні особливості. На початковому етапі навчання ці тексти повинні мати оптимальні інформаційні показники.

Досвід викладання природничих дисциплін, наукового стилю мови показує ефективність використання для побудови навчально-професійних текстів системно-образних схем, які відображають структуру програмного матеріалу з природничих дисциплін, його логічне упорядкування та логіко-дидактичні відношення між компонентами. Спочатку будується логічно-структурна схема, яка відповідає змісту навчального матеріалу та є його комунікативним планом і відображає його мовленнєву спрямованість. Кожен текст відповідає одній з типових ситуацій, з якими зустрічаються студенти в процесі навчання спеціальності. При цьому витримано принцип мінімізації загальнонаукової і спеціальної лексики, словосполучень і конструкцій, характерних для наукового стилю мовлення. Матеріал текстів орієнтований на активізацію мовного матеріалу та формування умінь і навичок конспектування, побудови основних видів мовленнєвого висловлювання. При побудові текстів визначаються зв'язки між поняттями на основі відносин рівнозначності або їх підпорядкованості з урахуванням таких видів зв'язків: необхідні або строго логічні; детерміновані, або функціональні,

що виражають певні закони та відповідають умовним положенням. При цьому враховуються рекомендації з організації зв'язного тексту: послідовність у міркуванні або доведенні, причинно-наслідкові та умовно-наслідкові зв'язки між поняттями, логічне застосування загальнонаукових прийомів пізнавальної діяльності студентів. Добір текстів і система вправ спрямовані на закріплення мінімуму загальнонаукової лексики і оптимізації спеціальної, мінімуму словосполучень і конструкцій, характерних для наукового стилю мови.

Усі ці принципові положення, пов'язані з реалізацією комунікативно-когнітивного підходу, та їх практична реалізація знайшли своє відображення в нових навчальних посібниках з наукового стилю мови, фізики та математики, розроблених авторами [4–6].

На початковому етапі навчання природничих дисциплін студентів цілеспрямовано готують до роботи за допомогою системно-образних схем. Спочатку відпрацьовуються вимоги до рівня володіння основними видами мовленнєвої діяльності відповідно до цілей навчання: чіткість структурно-сислової організації висловлювань за темами, опис явищ, законів, теорій, методів дослідження, інших компонентів за єдиною схемою, але з урахуванням змісту конкретної дисципліни.

Розглянемо характеристики текстів, які використовуються нами на початковому етапі навчання (етап вводу природничих дисциплін – перший семестр), який є найбільш складним та має свої особливості.

На основі спеціальних досліджень з проблеми оцінювання якості текстів було виділено основні інформаційні показники – мінімальна надлишковість термінів та щільність викладання навчального матеріалу. Під термінами розуміють назви об'єктів, предикатів та зв'язків між ними. Щільність викладання – це відношення кількості безумовно необхідних термінів до їх загальної кількості. Надлишковість – це відношення кількості фактично використаних термінів до числа безумовно необхідних. В неадаптованих посібниках висока надлишковість термінів зазвичай пов'язана з необхідністю урізноманітнити стиль викладання матеріалу. Проте відомо, що для адекватного вираження кожного певного змісту, що має самостійне логічне значення, достатньо однієї структури наукового стилю мови.

Аналіз інформаційних показників текстів типових підручників для підготовчих відділень та адаптованих з природничих дисциплін [5; 6] дозволив одержати такі результати: в типових текстах з фізики надлишковість термінів складає в середньому 370%, з хімії – 320, з математики – 240%. Для адаптованих текстів з фізики надлишковість термінів складає в середньому 120%, з хімії – 110, з математики – 92%. Середня щільність навчального матеріалу з фізики – 45%, з хімії – 49, з математики – 52%. Досвід роботи з адаптованими текстами показує, що студенти-іноземці задовільно засвоюють навчальний матеріал. Можна вважати, що наведені значення щільності і надлишковості термінів є достатньо раціональними з точки зору заданих критеріїв при вивченні природничих дисциплін в першому семестрі.

Навчальний матеріал на початковому етапі характеризується відносною відкритістю, здатністю до його розширення на наступних етапах навчання. У другому семестрі паралельно з роботою над системно-образними схемами та адаптованими текстами проводиться робота з формування основних прийомів навчально-пізнавальної діяльності (порівняння, класифікація, узагальнення, систематизація, аналогія). На початковому етапі дається визначення прийому, схема його дії, перелічуються вимоги для оволодіння кожним з них. Необхідно зазначити, що системно-образна схема може бути побудована для одного заняття, для узагальнення матеріалу, для формування певного прийому та переносу його в нову навчально-професійну ситуацію.

Після відпрацювання прийому в різних темах, розділах студентам пропонуються картки-завдання для самостійної роботи з метою закріплення знань, перенесення дії даного прийому в нову ситуацію. Такий підхід дає можливість сформувати у студентів необхідні мовні навички та вміння, пов'язані з логічним мисленням, і підняти їх розумову діяльність на вищий рівень. Ця робота повинна проводитися з урахуванням міжпредметних зв'язків при вивченні природничих дисциплін і закономірностей поетапного оволодіння основними видами мовленнєвої діяльності: аудіюванням, читанням, говорінням і письмом

Висновки. Побудова цілісної моделі навчання студентів-іноземців у сфері професійного спілкування (природничі дисципліни) та впровадження її основних положень в навчальний процес передбачає: корекцію програм з російської мови та природничих дисциплін

з чіткою фіксацією в них поетапних комунікативних компетенцій в предметно-змістовому та мовному аспектах, визначення ситуативно-тематичного і лексичного мінімуму з кожної дисципліни, відбір структур наукового стилю мови з природничих дисциплін, визначення способів реалізації основних видів мовленнєвої та пізнавальної діяльності студентів, створення термінологічних словників та диференційованих підручників гуманітарного та технічного профілів навчання.

Список використаних джерел

1. Костомаров В.Г. Учебный принцип активной коммуникативности в обучении русскому языку иностранцев / В.Г. Костомаров, О.Д. Митрофанова // Современное состояние и основные проблемы изучения и преподавания русского языка и литературы: Доклады советской делегации на V Конгрессе МАПРЯЛ. – М., 1982. – С. 9.
2. Мотина Е.И. К проблеме соотношения коммуникативных заданий и реализующих их высказываний / Е.И. Мотина, Е.Е. Жуковская, Г.А. Золотова, Э.Н. Леонова // Русский язык за рубежом. – 1984 – № 1. – С. 62.
3. Каленик А.А. Методические пути реализации коммуникативно-когнитивного аспекта в обучении студентов-иностранцев языкам и естественным дисциплинам / А.А. Каленик, Л.Н. Корочкина. Международный журнал экспериментального образования. – 2014. – № 5. – С. 172.
4. Проскуркина Я.И. Научный стиль речи: учебное пособие для студентов-иностранцев / Я.И. Проскуркина, Т.Л. Цареградская. – Киев: Кафедра, 2013. – 293 с.
5. Корочкина Л.М., Фізика для студентів іноземців: навч. посіб. / Л.М. Корочкина, О.О. Каленик. – Київ: Інтерсервіс, 2013. – 194 с.
6. Каленик О.О. Математика для студентів іноземців: навч. посіб. / О.О. Каленик, О.В. Порхун. – Київ: Інтерсервіс, 2015. – 207 с.

References

1. Kostomarov, V.G. & Mitrofanova, O.D. (1982). *Uchebnyi printsip aktivnoi kommunikativnosti v obuchenii russkomu yazyku inostrantsev* [Teaching principle of active communicative learning Russian language for foreigners]. *Sovremennye sostoianie i osnovnye problem izychniia i prepodavaniia russkoho yazyka i literatury : Doklady sovetskoi delehatsii na V Konhresse MAPRYAL* [Modern condition and the basic problems of studying and teaching Russian language and literature: Reports of the V Congress MAPRYAL]. Moscow, p. 9 (In Russian).
2. Motina, E.I., Zhukovskaia, E.E., Zolotova, H.A. & Leonova, E.N. (1984). *K probleme sootnosheniia kommunikativnykh zadaniy i realizuiushchikh ikh vyskazyvaniy* [On the problem of the relation of communicative tasks and realizing their statements]. *Russkii yazyk za rubezhom* [Russian language abroad], no. 1, p. 62 (In Russian).
3. Kalenik, O.O. & Korochkina, L.M. (2014). *Metodicheskie puti realizatsii kommunikativno-kognitivnogo aspekta v obuchenii studentov-inostantsev yazykam i estestvennym distsiplinam* [Methodical ways to implement communicative and cognitive aspects in teaching students foreign languages and natural sciences]. *Mezhdunarodnyi zhurnal eksperimentalnogo obrazovaniia* [International magazin of experimental education], no. 5, p. 172 (In Russian).
4. Proskurkina, Ya.I. & Tsarehradskaia, T.L. (2013). *Nauchnyi stil rechi* [Scientific style of speech]. Kiev, Kafedra Publ., 293 p. (In Russian).
5. Korochkina, L.M. & Kalenyk, O.O., (2013). *Fizyka dlia studentiv-inozemtsiv* [Physics for foreigners students]. Kyiv, Interservis Publ., 194 p. (In Ukrainian).
6. Kalenyk, O.O. & Porkhun, O.V. (2015). *Matematyka dlia studentiv-inozemtsiv* [Mathematics for foreigners students]. Kyiv, Interservis Publ., 207 p. (In Ukrainian).

Рассмотрены методические аспекты реализации коммуникативно-когнитивного подхода к процессу обучения студентов-иностранцев на подготовительных отделениях при изучении языков и общеобразовательных дисциплин вузов Украины. Определены особенности внедрения в учебный процесс модели поэтапного коммуникативно-когнитивного обуче-

ния студентов-иностранцев. Предложены актуальные методические подходы для оптимизации коммуникативных компетенций студентов-иностранцев в различных видах речевой деятельности в сфере их профессионального общения (естественные дисциплины). Показано, что применение в учебном процессе типовых учебных текстов повышает эффективность формирования языковых компетенций в учебно-профессиональной сфере.

Ключевые слова: студенты-иностранцы подготовительных отделений, коммуникативно-когнитивный принцип обучения, речевая деятельность студентов, типовой учебный текст, научный стиль речи.

The methodological aspects of the implementation of cognitive-communicative approach to teaching foreign students at the preparatory departments in the study of language and general educational disciplines at universities in Ukraine are considered. The features of implementation in the educational process of a phased model of communicative and cognitive learning of foreign students are determined. The authors suggest relevant methodological approaches to optimize the communicative skills of foreign students in various types of speech activity in the area of professional communication – natural sciences. It is shown that the use in the educational process of standard educational texts improve the efficiency of developing linguistic competence in training and in professional field.

Key words: foreign students, preparatory departments, communicative and cognitive learning principle, speech activity of students, typical academic text, scientific style of speech.

Одержано 14.02.2017.